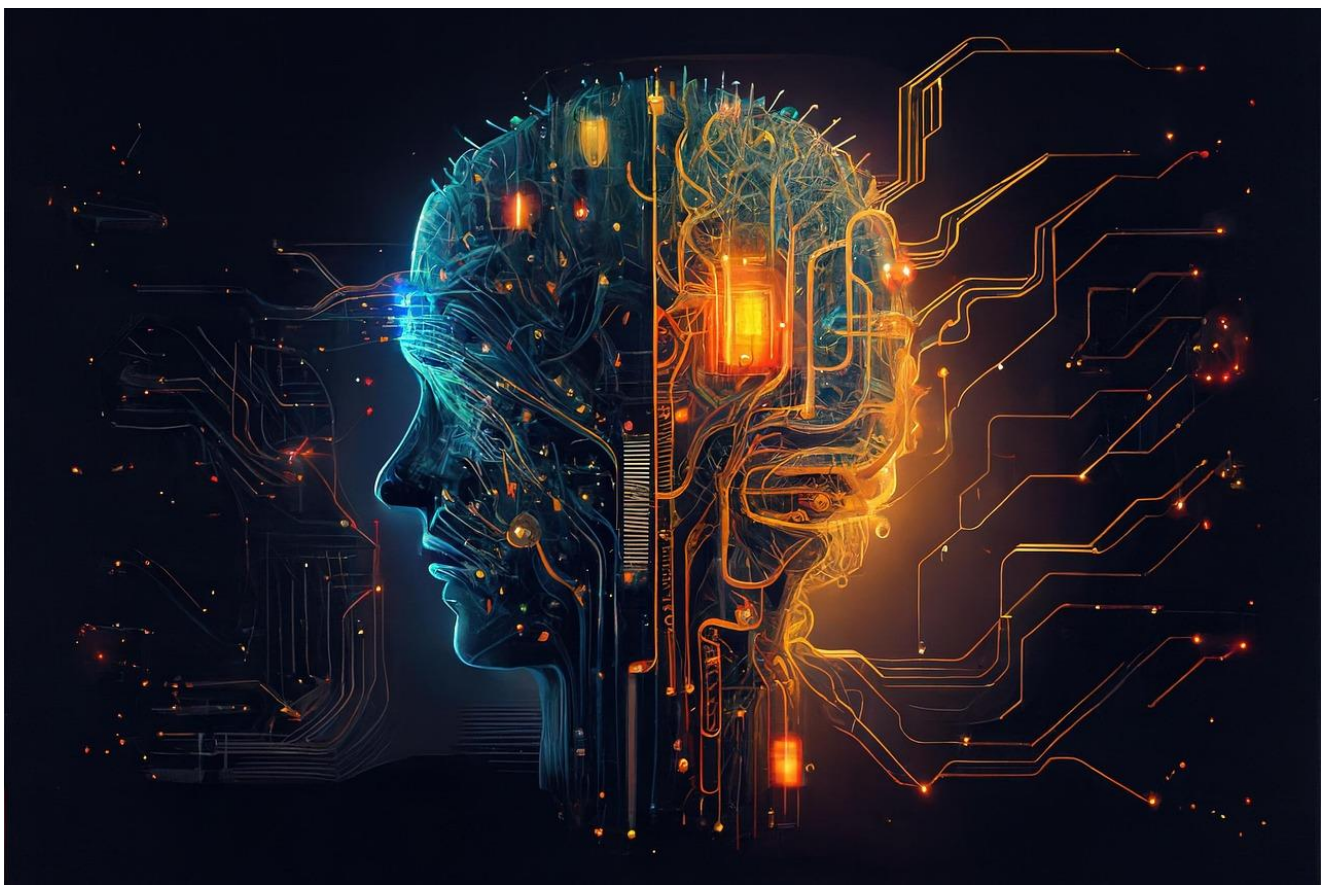

Dr. Badacsonyi Zoltán

Szekuláris megváltás – avagy egy nagyot ment csalás

Korunk egyik legnagyobb kihívása, hogy mihez is kezdjünk azzal a komplex rendszerrel, amelyet közkeletű néven mesterséges intelligenciának neveznek. Áldás vagy átok? Fejlődés vagy veszély? Többek leszünk-e általa vagy kevesebbek? A meglévő társadalmi problémáinkat erősíti vagy éppen megoldásokat kínál?

Református keresztyénként aligha lehet más a nézőpontunk, mint Szentírás-fókuszú. Mit mond minderről Isten igéje? Ellentétes-e a Bibliával vagy éppen hogy elősegíti Isten dicsőségét? Közelebb visz bennünket egyenként és közösségként az Úrhoz vagy ellenkező folyamatokat indít el? Bármennyire is szeretnénk a technikai fejlődés fényében sütkérezni vagy az egyre komfortosabb életet élvezni, ezek azok a kérdések, amelyek az egyetlen legitim platformot jelentik a mesterséges intelligenciáról alkotott keresztyén kép kialakítása során.

Jelen tanulmány célja, hogy a kérdést egy sajátos, református nézőpontból mutassa be, amely bár hordoz felekezeti ismertetőjegyeket, más keresztyén vélemények aligha térnek el tőle nagyobb mértékben. Írásom alapjait a Reformátusok Lapjában a témában a közelmúltban megjelent cikkekre, beszámolókra és interjúkra hagyatkozom. Véleményem szerint ezek adnak egy olyan keresztmetszetet, amely jól mutatja, hogy reformátusként hogyan is látja közösségünk, annak laikus és szakértő része, ezt a kérdést. Mindehhez a magam álláspontját is megjelenítem, azt a nézőpontot, amely erős kritikai és szkeptikus felhanggal áll a kérdéshez, de a józan mérlegelés szándékát kéri mindenkitől.

A kiindulópontunk az a banalitás, hogy a technikai fejlődés megállíthatatlan száguld, és ennek egyik legújabb gyöngyszeme a mesterséges intelligencia, illetve annak olyan bárki számára elérhető formája, mint a chatbotok, a ChatGPT. De még mielőtt erre rátérnék, érdemes egy pillantást vetni a közvetlen előzményként érvényesülő közösségi média-hatásokra, amelyek jól mutathatják, hová tudja eljutni ez a jellegű technikai lépés a társadalmat.

Weberné Zsikai Mária Szeretem is, meg nem is című cikkében¹ felhívta a figyelmet az Egyesült Államok tisztifőorvosának Vivek Murthynek a nyilatkozatára, amely vészcsengőként szólt meg a digitális némaságban. Ebben a nyilatkozatban a következő megállapításokat teszi:

1. Számos jel utal arra, hogy a közösségi média a gyermekek és a serdülők mentális egészségére és jóllétére nézve káros lehet, vagyis a fiatalok lelki egészségét érintő nemzeti válság közepén vagyunk.
2. A közösségi média úgy van megtervezve, hogy fogyasztói minél több időt töltsenek rajta. Itt az ideje, hogy a szülők és a gyermekek mellé álljunk ebben a kétségbeesett harcban, amely valójában nem is létezik, mert már eltompultunk a harcra.

¹ <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/szeretem-is-meg-nem-is/>

A Pew Research Center 2022. évi felmérése szerint a 13 és 17 év közötti gyermekek 95 %-a használja a közösségi médiát, és egyharmaduk szinte sosincs offline állapotban. Annak ellenére, hogy általában 13 éves kor a használat alsó korhatára, a 8 és 12 év közöttiek 40 %-a rendszeresen jelen van ezeken a felületeken. Mi jellemzi ez a korosztályt? Ez fejlődésünk legérzékenyebb időszaka. Magas a kockázatvállalási hajlandóság, hatalmas érzelmi ingadozásokat él meg, megjelenik a depresszió. Kialakulóban van az identitás és az önértékelés, miközben különösen fogékonyak vagyunk a társadalmi nyomásra, a kortársi véleményekre és az összehasonlítgatásokra. A Református Lapjában megjelent cikk idézi a New York Times cikkét, amely tinédzserekkel beszélgetve azt az általános véleményt emelte ki, hogy a fiatalok neheztelnek ugyan a közösségi médiára, mégsem szeretnék, hogy életkori korlátozásokkal megvonják a hozzáférésüket. Mi más ez, ha nem a függőség tökéletes leírása? A református hetilap írója összekapcsolja a közösségi médiát a mesterséges intelligencia kérdésével, hiszen az MI az egyik legfontosabb része ezen platformoknak, és eredményességét éppen ez által éri el ilyen hatásokban.

A legtöbb vélemény, amely a mesterséges intelligencia hasznairól és veszélyeiről szól, kiemeli az MI eszköz-jellegét. Mindaddig, amíg így tudunk rátekinteni, amíg nem lesz cél, nem lesz – bibliai kifejezéssel – bálvány az életünkben, amely mindent leural, addig élvezhetjük előnyeit és negatív hatásait csökkenthetjük, vagy ki is zárhatjuk. Olyan területeket említenek, mint például az oktatás, amelyben a tanárt komoly mértékben felszabadíthatja az érdemi munkára, ha az adminisztratív vagy pedagógiai segédmunkákat rábízhatja a gépre. A felszabaduló idő lehetőséget teremt az egyéni foglalkozásra, a tanár-diák viszony lelki, nevelői dimenzióinak kibontakoztatására. Lehet, hogy nem is tudjuk, de a robotporszívók vagy az online útvonaltervezők is mesterséges intelligencia alapon működnek és így akaratlanul is már évek óta az életünk részei.

Természetesen a szakértők is látják a veszélyeket akár az ismeretlen terület műszaki kérdéseiben, akár a társadalomra gyakorolt potenciálisan negatív hatások esetén. Az elmagányosodás a 21. század népbetegsége, egészen bizonyos vagyok benne, hogy sokkal többen lesznek káros következményeinek elszenvedői, mint a szív – és érrendszeri, akár a daganatos megbetegedéseknek.

Vannak olyan vélemények, hogy a mesterséges intelligencia fejlődése és popularizálódása egy trend, amelyre szinte semmilyen hatásunk nincsen, csak arra lehet ráhatásunk, hogy mennyiben engedjük közel magunkhoz, a családukhoz, gyermekeinkhez, gyülekezeteinkhez. Álláspontom szerint, amennyiben ez utóbbiban következetesek vagyunk, és a veszélyek felismerése mentén, tudatosan cselekszünk, akkor igenis hatásunk van a trendre. Nincs olyan trend, amely az emberek elutasíthatósága mellett érvényesül.

A mesterséges intelligencia megítélésének kérdésénél ismételten élénk kerül az a több évszázados, ha nem évezredes kérdés, hogy hogyan viszonyul a keresztyén hit a tudományhoz és mit jelent a hit a tudomány számára. A technikai vagy tudományos fejlődés mindig is magával hozta a bizonytalanságot, a félelmet, a régitől való távolodást és ezzel együtt az új elleni támadást, vitákat, kétségeket. Túl az emberin azonban a számunkra érdemes a Biblia kijelentéseit megvizsgálni ezzel kapcsolatban, vajon mit mond a fejlődés kérdéséről.

Összességében talán azt állíthatjuk, hogy az Atyaisten teremtető gondolatai megadták azt a kiindulási alapot, amely szerint az emberiségnek az előttük álló teret ki kell tölteni, be kell népesíteni, uralma alá kell hajtani. Ebben a feladatban aligha kétséges módon komoly esélyt biztosított számunkra a technikai fejlődés vagy éppen a nagy földrajzi felfedezések. Egy olyan képet látunk tehát magunk előtt, amelyben a tudományos, technikai fejlődés éppen hogy nem ellentétes a Teremtő szándékaival, hanem azok mintegy eszközül szolgálnak a beteljesítésre. A történelem azonban számtalan olyan példát sorakoztat elénk, amelyek nem Isten dicsőségére voltak, nem a teremtető szándék szolgálata volt a céljuk, hanem haszonszerzés, dicsvágy beteljesítése vagy más önző célok elérése. Éppen ezért bátran állíthatjuk, hogy a technikai vagy tudományos fejlődést két részre lehet bontani. Az egyik valóban fejlődés abban az értelemben, hogy az embereknek Isten akarata szerinti javára szolgál. Előrébb lépünk. Ilyennek tekinthetjük például azokat a mezőgazdasági eszközöket, amelyek lehetővé tették, hogy nagyobb mennyiségben bevessük a földeket és ezáltal a sokasodó emberiség élelmiszerigényét ki tudták elégíteni. De ide tartozik az a fajta tudományos kutatás is, amely a teremtetett világ törvényszerűségeit kívánja feltárni, megérteni, azzal alázattal, hogy amennyire az a megértés egyáltalán lehetséges. De létezik az a technikai és tudományos előretörés is, amely közvetett (olykor közvetlen) hatásaival nem törődik, a nyilvánvaló veszélyeket, károkat negligálja vagy éppen a pozitívumokat és károkat összevetve jut arra a következtetésre, hogy megéri a nyilvánosságra hozatal, megéri a felhasználás. Ezzel kapcsolatban érdemes példaként megemlíteni a nagy hadronütköztető, a CERN beindítását megelőző vitákat, ahol nemes egyszerűséggel világunk pusztulása volt a kérdés. A világ legnagyobb részecskegyorsítójának célja az, hogy a relativitáselmélet és a kvantumfizika alapvető teóriáit vizsgálják. Két amerikai tudós pert kezdett a létesítmény beindítása ellen, mert véleményünk szerint az ott létrejövő fekete lyukak alkalmasak arra, hogy bolygónk pusztulását okozzák. A CERN vezető tudósai elismerték, hogy valóban létrejöhetnek fekete lyukak a működés során, de véleményünk szerint azok atomi méretűen és nagyon rövid időtartamúak, így teljesen veszélytelenek².

² <https://index.hu/tudomany/lhc240608/>

Ebből a történetből jól látható egy alapvető dilemma és az arra adott igencsak szokványosnak tekinthető válaszreakció. Eszerint amennyiben egy adott technikai eredmény, megoldás alkalmazása jelentős pozitív eredményekkel járhat (jelen esetben komoly fizikai részeredmények megismerésével), de emellett komoly és elismert veszélyek leselkednek (az idézett példában világunk teljes pusztulása), akkor az elérhető eredményeket nagyítják, a veszélyeket tagadják vagy bagatellizálják, majd tudománytagadónak bélyegzik a kételkedőket és elindítják a kutatást. Mi lenne az etikailag elfogadható megoldás? Az olyan humán értelmiségeik számára, mint jómagam, nem elfogadható egy ilyen jelentős veszély összemérése bármilyen nagy eredménnyel is. Az egyetlen elfogadható megoldásnak azt találom, hogy mindaddig, amíg valóban csak a konteók szintjére lehet süllyeszteni a kifogásokat nem szabad elindítani a projektet, és addig minden erőt arra kell fordítani, hogy a veszélyeket kiküszöböljék. Ha pedig ez nem lehetséges akkor, legyen ez bármennyire is fájdalmas, ezt a technikai módszert el kell felejteni és nem szabad alkalmazni. Az az érv, amely szerint a technikai vagy tudományos fejlődés mindig is kockázattal jár (egyések szerint áldozattal) etikailag elfogadhatatlan. A tudományos fejlődés önmagában nem akkora érték, amely felülírhat társadalmi javakat.

A tudomány mára sokak számára vallássá lett és valóban „ópiummá” vált. Mindent ennek szemüvegén keresztül néznek, kizárólag az új, a fejlődés lehet a számukra vonzó. Ki kell jelentenünk, hogy Isten, Jézus Krisztus megváltása, az életünkkel az Ő megdicsőítése, vagy éppen az örök élet mesze-messze meghaladja a legnagyobb tudományos haladás fontosságát is. Éppen ezért álságos, és ezen új vallás képviselőinek szakralitásából származik az emberi életünk mindeneken átgazolva való védelmezése, a jómódért és kényelemért való mindennapos mókuserék vállalása, vagy éppen a szabadság és biztonság dichotómiájának különböző megvalósulásai során minden esetben a biztonság választása.

Ebben a körben érdemes szót ejtenünk a tudósok és fejlesztők felelősségének kérdéséről is, ahogyan arról például Nagy András beszélt a II. Budapesti Református Mérnökitalálkozóról szóló beszámolóban: *„Kötelességünk átgondolni, mire mondunk igent és mire mondunk nemet, amikor megtervezünk egy-egy mérnöki alkotást.”*³ Sajnos a történelemben alig fordult elő ez a fajta bölcsesség és felelősség. John Carson Lennox bioetikust idézve Páll László cikkében arról ír, hogy egyáltalán nem biztos, hogy valamit meg kell tennünk csak azért, mert képesek vagyunk rá⁴. Úgy gondolom, hogy ez a motiváció kérdését veti fel, immár sokadjára. Pusztán azért tegyünk meg valamit, mert képesek vagyunk rá? Ha csak ennyi, akkor ne tegyük semmiképpen. Ha azért tesszük, mert annak pozitív hatása lesz (nem csak lehet), akkor tegyük meg. John Carson Lennox

³ Idézi a Varga Zsuzsanna: Felelős jövőtervezés című beszámoló; <https://www.reformatus.hu/misszio/hirek/felelos-jovotervezes/>

⁴ Páll László: Az igazi Homo Deus; <https://www.reformatus.hu/nemzetkozi-kapcsolatok/hirek/az-igazi-homo-deus/>

mindenesetre a könyvében⁵ bizonytalanságban hagyja olvasóit abban a tekintetben, hogy keresztyénként mennyiben vehetünk részt aktívan mindebben vagy éppen előnyeinek élvezetében. Sajnos, mondhatjuk, hiszen ez lenne az egyik alapvető kérdésünk.

Teológiai alapvetés – az MI-ra is kiható konzekvenciákkal

A keresztyén teológia alapgondolata, hogy a jónak megteremtett ember bűnössé lett. Mindig volt, aki ezt az alapvetést tagadta és a felvilágosodás óta egy új antropológiával állunk szemben, amely szinte hisztérikusan üvölti mindenünnen, hogy az ember jó, s ha a világban mégsem ez látszik, akkor a gyerekkora, a neveltetése, a környezete a hibás. Hogyan vált bűnössé az ember? Elhitte a kígyó szavát, hogy olyan lehet, mint az Isten⁶. Mindene meg volt, amire szüksége lehetett, de a kísértő látta, hogy ez az, amire még vágyik: olyanná lenni, mint teremtetője. A bűneset után is láthatjuk az erre való törekvését, például Bábel tornyának építésénél⁷. Korunk technológiai fejlődésének célja is ugyanez, hiszen az ember alapvetően nem változott. A tudomány és a technikai eszközeit arra használja, hogy az Isten által meghatározott emberi élet kereteit minél tovább kitolja. Mesterségesen életben tart, gént manipulál, hisztérikusan egészségesen étkezik. Mindehhez elméletet kreál, miszerint a legfontosabb az emberi élet, természetesen a sajátunk, és ezen eszközök csak ezt szolgálják. Ezért történhet meg napjainkban akár az is, hogy az élet mindenáron való védelme érdekében elveket, jogokat, szabadságokat dobunk a sárba és taposunk el. Krisztus ugyan hol tanította azt, hogy a legfőbb érték az életed? Ellenben tanított arról, hogy aki elveszti az életét Ő érte, az megnyeri az örök üdvösséget⁸.

Az ember Isten akar lenni mindig és mindenáron. De a keresztyénség arról tanúskodik, hogy valójában Isten lett emberré, és ez maga a megoldás.

Rendkívül fontos az a vélemény, amely szerint az ember alapvető problémája az Istentől való elszakadás, a bűn, amelyre pedig a mesterséges intelligencia, de más úgynevezett fejlődés sem ad választ, megoldást pedig még kevésbé. A szekuláris megváltás nem működik, nem létezik⁹.

Pap Lázár Miért félünk a mesterséges intelligenciától című cikkében¹⁰ idézi Paul Taylor lelkipásztort, aki szerint az emberiség azon félelme, hogy a gép fellázad az ember, vagyis a

⁵ John C. Lennox: 2084-A mesterséges intelligencia és az emberiség jövője; Harmat Kiadó, Budapest, 2021.

⁶ „A kígyó erre így felelt az asszonynak: Dehogyan haltok meg! Hanem jól tudja Isten, hogy azon a napon, amelyen esztek belőle, megnyílik a szemetek, és olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó és mi a rossz.” (1Móz 3,4-5)

⁷ „Azután ezt mondták: Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén!” (1Móz 11,4)

⁸ „Mert aki meg akarja menteni az életét, az elveszti azt, aki pedig elveszti az életét énértem és az evangéliumért, megmenti azt.” (Mk 8,35)

⁹ Horváth Bálint: A mesterséges intelligencia vélt és valós veszélyei; <https://www.reformatus.hu/oktatas/hirek/a-mesterseges-intelligencia-velt-vagy-valos-veszelyei/>

¹⁰ <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/miert-felunk-a-mesterseges-intelligenciától/>

teremtője ellen, egy rendkívül erős érv a Biblia igazsága mellett. Honnan máshonnan eredhetne ez az aggodalom, ha nem valamiféle ősemlékezetből, kollektív tudatalattiból, ahol még él az emlék, miszerint felláztunk Teremtőnk ellen? A valóban félelmetes az, hogy míg az ember sosem érhet fel a tökéletes Istenhez, addig a gép – legalábbis bizonyos területeken – elérheti, sőt meg is haladhatja a korlátos és tökéletlen ember színvonalát.

Ami a teológiai alapvetésből egyértelművé válik az az, hogy hiba lenne azt gondolni, mi több, hinni benne, hogy a mesterséges intelligencia majd olyan eszköz lesz, amit a bűnös ember jó célokra fog felhasználni. Ezzel egymaga ilyen lenne a történelemben. Nem indulhatunk ki abból a hazug álláspontból, hogy az ember jó, hiszen tudjuk, hogy ezzel ellentétes az igazság. A bűnös ember minden alkotása bűnös, és bűnös célra való. Csak azért, mert úgy tűnik, egy trend megállíthatatlan, nem szükséges jónak, vagy jóra is használhatónak hazudni. Egyetlen lehetőségünk az a szabadság, amelyet ugyancsak Isten kegyelme biztosít a számunkra, hogy képesek vagyunk választani, más utat járni.

Mi az intelligencia és miért nem az az MI?

Noha pontosan igen nehéz meghatározni, mi is az az intelligencia, azért vannak foglmaink és elképzeléseink róla. Meg sem kíséreljük az egységes definíció megalkotását, hiszen ez már évszázadok óta vitatott. Annyi azonban bizonyos, hogy bizonyosan fogalmi eleme az ítélőképesség, ízlés, érzelmi intelligencia, a lélek. Csupa olyan területe az emberi életnek, amelyet a mesterséges intelligencia nem tud reprodukálni, és ebből következően csupán valamiféle fogalmi káosz és meghatározhatatlanság révén nevezhető egyáltalán intelligenciának. Böszörményi-Nagy Gergely, a Brain Bar alapítója erre alapozta azon sarkos kijelentését, miszerint a mesterséges intelligencia egy csalás¹¹. Megfogalmazta azt a gondolatot is, hogy amennyiben a kreatív munkát kiszervezzük egy gépnek, ez hosszú távon az emberiség intellektuális, kognitív képességeink satnyulásához vezet, vagyis egyszerűen szólva azon képességünk elvesztéséhez, hogy magunk tudunk gondolkodni és alkotni.

Az MI által hozott döntésekért ki viseli a felelősséget?

Ma még a címbéli kérdés – bár felvetődik – nem okoz komoly dilemmákat. Az MI még nincs azon a szinten, hogy önálló döntéseket hozzon, mindenféle emberi beavatkozás nélkül is akár. Mindaddig pedig, amíg egyetlen ember is része a döntéshozatalnak, addig a döntésért

¹¹ Ulicza Tamás: Mesterséges, de nem intelligencia; idézi Böszörményi-Nagy Gergelyt, a Brain Bar alapítóját; <https://www.reformatus.hu/misszio/hirek/mesterseges-de-nem-intelligencia/>

egyértelműen ő viseli a felelősséget. De a trend kétségkívül az, hogy mind kevésbé legyen része a folyamatnak az ember, a mesterséges intelligencia egyre önállóbban, és programozásától akár függetlenül is, saját „tanulmányaiból” kifolyólag hozzon döntéseket.

A kérdést ketté választanám. Úgy vélem, hogy a mesterséges intelligencia bármely fejlődési szakaszába is érkezik, azok az emberek viselik a felelősséget a döntéseiért, akik lehetővé tették munkájukkal, természetes intelligenciájukkal, vagyonukkal, hogy ezek létrejöjjenek. Ez a felelősség sohasem halványul és mindig is a terhükre fog esni, éppen úgy mint Einstein, Teller Ede vagy Oppenheimer esetében, akiket azonnal felemlítettünk, amennyiben a legkisebb rendellenesség is felmerül egy atomerőműnél.

De foglalkoznunk kell a kérdés másik értelmével is: ki a felelős, amikor nem az ember hoz döntést? Hagyományos kultúránkban egyértelmű elv, hogy felelős kizárólag emberi személy lehet, még ha ezt egyes helyeken át is törte a jogi személy felelőssége. De a gépi „személy” felelőssége mindmáig nem került napirendre és egyelőre nehezen is tudnánk értelmezni. Amennyiben azonban a felelősségrevonás alapjának a belátási képességet tekintjük, vagyis azt, hogy valaki előre látja tettének, döntésének következményeit, akkor egy mesterséges intelligencia esetében ezt feltételeznünk kell. Mindazonáltal jelen állapotában a rendszernek a felelőssége elszakíthatatlan az embertől, aki létrehozta, programozta, vagyis a folyamatot felelősen elindította. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az MI egyelőre csupán egy hatalmas ismeretbázishoz hozzáférő, és azt logikai sorba rendezni képes rendszer, az önálló döntéshozatali képességétől rendkívül távol állva. Nincs olyan felelősségi kör, amelyet elválaszthatunk a programozó embertől, illetve annak erkölcsiségétől, felelősségétől.

MI az egyház szolgálatában

Az író felidézi élményét, amit egy templomi istentisztenlén élt át¹². Akkor a kivetítőket szereltek fel, hogy azok eltakarták a szószéket és így élőben nem, csak azokon keresztül volt látható és hallható az igehirdetés. Megfontolásra érdemes az a következtetése, hogy a reformáció egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy Isten és ember között nem ismer el semmiféle közvetítőt, hanem közvetlen kapcsolatunk lehet az Úrral. Kérdés, hogy a sokféle technikai eszköz mennyiben jelent közvetítést, mennyiben torzít és áll útjában Isten és ember kapcsolatának?

A dömösi templomból hallhattuk először azt a hírt¹³, hogy egy vasárnapi prédikációt a mesterséges intelligencia írt meg és került felolvasásra. Pozitív és követendő példaként került

¹² Nagy Károly Zsolt: Nemlátásban; <https://www.reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/nemlatasban/>

¹³ Még hogy a gépek nem hisznek semmiben – mesterséges intelligencia prédikált egy dömösi templomban; https://hvg.hu/tudomany/20230206_open_ai_mesterseges_intelligencia_predikacio_templom

bemutatásra, de sokakban kérdéseket vetett fel, hogy mire lehet használni a MI-t az egyházi életben és mire nem. Többek szerint nem vonható kétségbe, hogy a Lélek akár a gépen keresztül is képes szólni. Mások ellenben úgy vélik, hogy az Ige kizárólag emberen keresztül érkezhetsz, mert így tud „átlelkesülni”. A többség ez utóbbi véleményt képviseli, elismerve azt, hogy a ChatGPT jó eszköz lehet arra, hogy az igehirdetésre készülve a lelkipásztor anyagot gyűjtsön, és segítse a széleskörű kitekintést, de alkalmatlan arra, hogy teljes egészében maga alkossa meg a prédikációt. Arról beszélni sem érdemes, hogy a mesterséges intelligencia megírja és „előadja” az igehirdetést. Ez olyan szintű képtelenség, amelyet ma még aligha tart bárki is elképélhetőnek, aki számára az Isten Igéje „élő és ható”.

Külön említést érdemelnek azok a szoftverek (pl. Text with Jesus), amelyekhez úgy lehet kérdést intézni, mintha közvetlenül Jézusnak, az apostoloknak vagy a pátriárkáknak tenné fel. Ulicza Tamás újságíró részletesen bemutatja az egyik ilyen programot¹⁴. Véggkövetkeztetése szerint a géptől nem várható, hogy kérdéseinkre sorsokat eldöntő választ ad, de arra alkalmas lehet, hogy ismereteinket bővítse. Ahogyan fogalmaz: „Jelenlegi állapotukban ezek a chatbotok nem többek, mint egy „okos” kézikönyv vagy egy nagyon fejlett ásó, amelyekkel csak akkor találunk értéket, ha tudjuk, hol és mit keressünk.”¹⁵

Ha az egyházi élet mindennapjaira gyakorolt hatást tekintjük, érdemes megfontolni azt a gondolatot, hogy most nő fel egy olyan generáció, amelyik azt látja, hogy a szülei kérdéseikkel egy programhoz fordulnak¹⁶. Az előző generációk is szenvedtek attól, hogy a hagyományos nagycsaládok megszűnésével és a lakóközösségek felbomlásával légüres térbe kerültek, a problémamegoldás tradicionális módszerei alkalmazhatatlannak váltak, és leginkább a kortárs csoport, illetve a média elégítette ki kíváncsiságukat vagy éppen adott sorsdöntő válaszokat, úgy ahogy. A közösségi médiától való függőség és a mesterséges intelligencia „mindentudása” szép lassan már ezeket is lebontja, használóik egymástól elszigetelődnek és csak a „virtuális vakítás” hiteti el velük, hogy kapcsolataik szorosabbak, mint bármikor korábban. Tanácsadónk már nem a szülő, egy idősebb barát, vagy éppen a lelkipásztor, hanem a ChatGPT. Felmerülhet a kérdés, hogy miért is fordulnánk kérdéseinkkel Istenhez? Tudjuk jól, hogy az Úr olykor nem válaszol, olykor a válasza nem tetszik nekünk, de a mesterséges intelligencia mindig azt sugallja, hogy ő tökéletes választ és megoldást kínál. Ha pedig egy generáció ezt látja a szüleinél, miért tenne ő másként? A mai fiataloknak nem több informatikára és vizuális kompetenciára van szüksége, hanem a szüleit többször a térdén látni imádkozva vagy éppen a szomszédait a házuk előtti padon üldögélve beszélgetni.

¹⁴ Ulicza Tamás: Mesterséges Jézus?; <https://www.reformatus.hu/mediumok/hirek/mesterseges-jezus/>

¹⁵ Uo.

¹⁶ Gacsályi Sára: A gép véleménye?; <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/a-gep-velemenye/>

Érdekes megjegyzés egy szakértőtől, bár a mesterséges intelligencia nem tud hazudni, torzításokra képes a rendszer¹⁷. A gyűlöletbeszéd például tiltott a ChatGPT alapvető beállításai szerint, de hogy mi a gyűlöletbeszéd konkrét megjelenési formája, az már társadalmi vita kérdése és nem a programozó egyéni hozzáállásáé. A volt finn belügyminiszter, Paivi Rasanen azért áll sok éve bíróság előtt, mert Pál apostol szavait idézve a Szentírásból kiállt az ellenkező neműek házasságának kizárólagossága mellett és ez az ügyészség szerint gyűlöletbeszéd. Számunkra keresztyének számára az egyik legnagyobb kiváltság, hogy nem hívő felebarátaink szemét rányithatjuk arra, hogy az életükben mit lát Isten bűnnek. Elmondani nekik azonban már gyűlöletbeszéd lehet modern korunk inkvizítorai szerint. A ChatGPT ilyenforma programozása tehát gátját képezheti az evangélium terjedésének, vagy ami ennél sokkal rosszabb, egy hamis evangéliumot terjeszthet.

S végül egy olyan jelenségre szeretnék rámutatni, amelyet nem róhatunk a mesterséges intelligencia számlájára, de negatív hatásait ez a rendszer erősíti. A Covid-19 járvány során az egyházak azt a döntést hozták, hogy bezárják kapuikat a hívek előtt, noha erre például Magyarországon nem kötelezte őket az állam. Így múlt el több húsvét és pünkösd anélkül, hogy a keresztyének a hívek közösségében együtt ünnepelhettek volna. Ehelyett csúcsra járaták az online lehetőségeket, közvetítéseket és konferenciabeszélgetéseket. Olyan szentségek kerültek a nyakatekert innováció fókuszába, mint az úrvacsora. Több éven keresztül maradtunk távol a templomtól, s most mindenki csodálkozik a statisztikákon, hogy kevesebben járnak templomba, mint korábban. Miért is járnának, kérdezem én? Ha évekig azt mondták nekik, hogy a képernyőn nézni ugyanolyan jó. Ha az volt a vélemény, hogy imádkozni is lehet zoom-on keresztül, és az is közösség. Miért hallgatná valaki a saját lelkipásztorát, amikor az interneten a legkiválóbbat hallgathatja meg, sőt azt, aki azt mondja, amit hallani akar? Rossz döntéseink következményei így hatnak ki a jövőnkre, gyülekezeteinkre, közösségeinkre. Ez a fajta virtuális karanténba vonulás kielégítheti transzcendens igényeinket, de Isten dicsőségét aligha szolgálja.

Társadalmi jelenségek és változások

A virtuális tér elszigetel. Ez a kijelentés igaz a közösségi médiában való túlzott jelenlétre, az online játékokkal töltött időre, de a mesterséges intelligencia mesterséges világába süllyedésre is. Minden szakértő egyetért abban, hogy a mesterséges intelligencia erősíteni fogja

¹⁷ Dóka Viktória: A mesterséges intelligencia kérdései a keresztyénséghez; <https://www.reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/a-mesterseges-intelligencia-kerdesei-a-keresztyenseghez-chatgpt-ballagi-aron-gyor/>

az elmagányosodás már most is erőteljesen megfigyelhető folyamatát¹⁸. Minden ember vágyik társas kapcsolatokra, de a technikai fejlődés lehetővé tette, hogy ezeket egy alternatív valóságban találja meg valaki, ami azzal kecsegtet, hogy éppen olyan minőségi, mint a személyes kapcsolat, de sokkal kényelmesebb, kedvünkre alakíthatóbb. A mesterséges intelligencia lehetőségei tovább fokozzák ezt, hiszen a ChatGPT kiváló beszélgetőpartner. Rendkívül vigyáz, hogy ne bántson meg, mindig udvarias, nem mond élesen ellent, és folyamatosan képes alkalmazkodni az ügyfél változó nézőpontjaihoz. Ilyen módon a maradék emberi kapcsolatok is kiválthatók vele, azon illúzió megtartásával, hogy valakinek kapcsolatai vannak és kommunikál.

További veszélyként kell jeleznünk az MI azon képességét, hogy a fejlődése során elért abba a ciklusba, amikor a korábbi gépies válaszok helyett emberibb módon kommunikál¹⁹. Úgy tűnik, mintha minden kérdésre tudná a választ, és ezáltal a „tökéletes” megoldás egyetlen kérdés után a rendelkezésünkre áll. Nem tartjuk szükségesnek annak kritikáját, nem nézünk utána más forrásokból igazának, hanem azt tényként kezeljük. Ha pedig valamit sokan kezelnek tényként, az is lesz, csak éppen nem igazság. Amikor a veszélyekről gondolkozunk, és a függőség elkerülésének lehetőségeit latolgatjuk, rendszeresen előkerül az a vélemény, hogy fejlesztenünk kell magunkban a kritikus gondolkodás képességét, vagyis azt, hogy minden választ egészséges kételkedéssel, úgymond józanul fogadunk és ellenőrizzük. Sajnos a függés, amelynek ez lenne az ellenszere, éppen ezt a képességünket építi le, és így mint egy róka fogta csuka zár bennünket szinte szükségszerűen az MI konzervválaszainak függőségébe.

Új területként jelentkezik a katonai felhasználás. Természetesen nincs ebben semmi új, egészen meg lennék lepődve, ha a kiindulópontját is nem ott kellene keresnünk. Napjaink híre, hogy már nemcsak drónok léteznek, hanem olyan vadászgépek is, amelyeket mesterséges intelligencia vezet, és az eredményeket látva a jövő emberi vadászpilótái egészen új kihívásokkal fognak szembe találkozni, ha egyáltalán lesznek ilyenek²⁰. Korunk háborúi sok szempontból embertelenebbek, mint a korábbi évszázadokban, de mindmáig élhetett bennünk a remény, hogy a fegyvert fogó ember lélekkel is bír, erkölcsi, vallási meggyőződése van, képes befogadni új hatásokat és azokra változó módon reagálni. Az MI ezt a reményünket nem egyszerűen elveszi, de alapjaiban semmisíti meg. Igen komor jövőnek nézünk elébe, ha a háborúk során ezek a

¹⁸ Pap Lázár: Mesterséges intelligencia – követő üzemmódból haladóra kapcsolni; idézi Németh Balázst, a Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet tudományos főmunkatársát, aki szerint „Végül ráirányította a figyelmet arra, hogy az MI csak növelheti az elidegenedés veszélyét, amikor az alany és a tárgy közötti távolság egyre csak nő.”; <https://www.reformatus.hu/oktatas/hirek/mesterseges-intelligencia-koveto-uzemmodbol-haladora-kapcsolni/>

¹⁹ Dóka Viktória: A mesterséges intelligencia kérdései a keresztyénséghez; <https://www.reformatus.hu/egyhazi/hirek/a-mesterseges-intelligencia-kerdesei-a-keresztyenseghez-chatgpt-ballagi-aron-gyor/>

²⁰ <https://hirado.hu/extra/tudomany-high-tech/cikk/2024/05/20/robotpilota-ember-50-pilota-nelkuli-vadaszrepulok-csaphatnak-ossze-a-jovo-legi-csataiban>

gépek fognak meghatározó döntéseket hozni. Az a disztópia, miszerint értelmes gép öl embert ezen a módon és formában megvalósulhat a nagyon is közeli jövőben.

Néhány évvel ezelőtt a Covid-19 járvány idején az oktatásban is sok helyütt és mértékben áttértek a virtuális oktatásra, amely a legtöbbször azt jelentette, hogy a tanár egy képernyő előtt ülve magyarázott, a gyerekek pedig a saját képernyőjük előtt ülve hallgatták és kapcsolódhattak hozzá. Ma azt láthatjuk, hogy lassan nagykamasszá érik egy generáció, az ún. Covid-gyerekek, akik bár olvasni, írni, számolni tudnak, társas kapcsolataik nagyon gyengék, miután szocializációjukat a képernyő előtt végezték. Azt látjuk, hogy 1-2 éves „távoktatás” hihetetlenül fontos képességeket ölt ki belőlük, vagy éppen maradt el kialakulásuk. Bizonyosan meg lesz ennek az eredménye a jövő munkaerőpiacán, tudományos fejlődésében és sajnos – ami a leglényegesebb – társadalmi életében. Éppen ezért kritikával és nagy-nagy figyelemmel kell fogadnunk azokat a kijelentéseket, amelyek szerint a mesterséges intelligencia az oktatásban is valamiféle földindulás szerű változásokat fog okozni (ami igaz), a tanári terhelést nagymértékben csökkentve és új kompetenciákat és lehetőségeket adva a tanuló kezébe (ami nem igaz). Egyetérthetünk Máthé Zsuzsával, a Szent István Intézet igazgatójával, aki szerint „Gépekre nem bízhatjuk a nevelést.”²¹

A munkaerőpiacra gyakorolt hatásokat szokták a legelső körben megemlíteni, amikor az MI társadalmi hatásainak elemzésére kerül a sor. Eszerint ennek fejlődése már most is számtalan ágazatban jelentette azt, hogy az emberi munka leépítésre került, például az ipari gyártás robotizációja során. De a mesterséges intelligencia nagymértékben jelen van már az egészségügyben, a mezőgazdaságban, de akár a jog világában is. Az optimisták szerint valójában csak a munkaerőpiac átrendeződéséről van szó, vagyis míg egyes területeken visszaszorul az élőmunka iránti igény, addig új területek nyílnak meg. Lehetőségként tekintenek arra, hogy az MI által automatizált világban több ideje marad mindenkinek a kedvteléseire vagy éppen személyes kapcsolataira²². Bár kétségtelenül sokkal megnyugtatóbb lenne ezt a fajta pozitív hozzáállást képviselni, sajnos a történelem aligha támasztja ezt alá. Minden technikai fejlődés időt takarított meg nekünk, mégsem tapasztalhatta egyetlen generáció sem, hogy több szabadideje lenne. Amennyiben ezt mégis elérné az MI alapú fejlődés, vajon hogyan tudnánk személyes kapcsolataink fejlesztésére fordítani, ha azokat már leépítette éppen ő?

Ugyancsak népszerű téma a deepfake kérdése, vagyis, hogy a mesterséges intelligencia felhasználásával ma már olyan képek hozhatók létre, amelyekről egyszerű ránézéssel nem

²¹ Ivády Zsuzsa: „Nem bízhatjuk gépekre a nevelést!”; <https://www.reformatus.hu/oktatas/hirek/nem-bizhatjuk-gepekre-a-nevelest/>

²² Pap Lázár: Mesterséges intelligencia – követő üzemmódból haladóra kapcsolni; idézi Sztetics Gergelyt, az AI Partner ügyvezetőjét; <https://www.reformatus.hu/oktatas/hirek/mesterseges-intelligencia-koveto-uzemmodbol-haladóra-kapcsolni/>

állapítható meg, hogy hamisak. Utalok itt arra a tendenciára is, hogy a gép által kilökött eredményeket sokszor kritikátlanul fogadjuk, így a deepfake korunk egyik óriási veszélyeként jelentkezik. Ez a fajta manipulálás az élet számtalan területén megjelenik. Bár ez nem újkeletű jelenség, az MI olyan hatékonysággal és célzatossággal képes elvégezni, mint előtte semmi más. A gépi intelligencia, bőséges személyes adatunk felhasználásával, képes annyira személyre szabni és közvetlenül elénk adni reklámokat, politikai termékeket, hogy emberileg szinte ellenállhatatlan vonzerőt jelenthet²³.

De nem válhat-e a mesterséges intelligencia eszközzé a hatalom kezében? A válasz egyértelmű és már napjainkban is alkalmazott. A közterületi megfigyelés, amely által szabálytalanságok leplezhetők le, személyek szankcionálhatók, már velünk élő technológia, alkalmazott valóság, a diktatúra eszköze. Csak remélhetjük, hogy az európai szabályok – a demokratikus és jogállami hagyományok talaján állva – kiküszöbölik az efféle vadhajtásokat és nem engednek teret mindannak, ami technikailag lehetséges.

Zárszó

Végezetül két összefoglaló tényre hívnám fel a figyelmet, amely véleményem szerint tökéletes indokolják azt a fajta kritikai álláspontot, amelyet én is a magaménak vallok.

Sundar Pichai, a Google vezérigazgatója elismerte, hogy álmatlan éjszakái vannak az MI ellenőrizhetetlen fejlődése miatt²⁴.

„Az MI veszélyesebb, mint egy rosszul tervezett repülőgép vagy autó. Azért gondolom így, mert megvan a lehetősége annak, hogy elpusztítja a civilizációunkat.” – nyilatkozta Elon Musk²⁵.

Talán mindezek a félelmek sarkallták arra a legnagyobb techvállalatok vezetőit, hogy nyílt levelet írjanak alá, amelyben felszólítanak az MI kutatásának hat hónapra történő felfüggesztésére annak elkerülésére, hogy a technológia fejlődése ki ne csússzon a kezükből és a szükségesnek vélt társadalmi szabályozás megszülethessen. Aligha utal mindez másra, mint hogy azok, akik elvileg a rendszer fejlesztői alig-alig tudják korában tartani teremtményüket. Pataki Béla írja, hogy már most is vannak olyan részei, amelyek fekete dobozként működnek: látunk egy eredményt, de nem tudjuk, miért és hogyan történt.²⁶ Ez ösztönzi a jogalkotókat arra, hogy igyekezzenek szabályokat alkotni. A napokban fogadták el az EU törvényét a mesterséges intelligencia

²³ Pataki Béla: Van-e a keresztyéneknek dolguk a mesterséges intelligenciával?; <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/van-e-a-keresztyeneknek-dolguk-a-mesterseges-intelligenciaval/>

²⁴ idézi Weberné Zsikai Mária: Az igazság nem mesterséges című cikkében; <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/az-igazsag-nem-mesterseges/>

²⁵ idézi Papp Lázár: Miért félünk a mesterséges intelligenciától című cikkében; <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/miert-felunk-a-mesterseges-intelligenciatol/>

²⁶ Pataki Béla: Van-e a keresztyéneknek dolguk a mesterséges intelligenciával?; <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/van-e-a-keresztyeneknek-dolguk-a-mesterseges-intelligenciaval/>

alkalmazásának szabályairól (EU AI Act)²⁷. De vajon gátat lehet-e szabni jogalkotással a technikai fejlődésének? A történelem arra tanít bennünket, hogy igen, kivéve ha egy veszedelmes eszközről van szó, amely a hadiiparban is felhasználható. A civilizáció évszázadokra elfelejtette a távfűtést és a vízhálózatot, de sosem felejtett el egyetlen hatékony fegyvert sem. Márpedig az MI éppen ilyen fegyver.

A másik tanulságunk kell legyen, hogy talán itt van az ideje annak, hogy komoly eszmecsere kezdődjön arról a kérdésről, hogy mitől ember az ember²⁸ és mitől intelligencia az intelligencia, lehetséges-e egyáltalán az embertől elválasztott, „mesterséges” intelligencia. Ha az ember attól ember, hogy intelligens, akkor emberségét máris elvesztette, hiszen a másik, a mesterséges intelligencia sok tekintetben lekörözte, vagyis „emberibb emberré” vált. Ha hirdetni tudjuk, hogy az ember a teremtésben ember, Isten-képmású lényként egyedi, ha az alig intelligens embert is tisztelni tudjuk teremtményi mivoltában és így dicsőítjük meg a Teremtőt, akkor értelmet nyerhet az EMBER fogalma is.

²⁷ <https://www.portfolio.hu/uzlet/20240521/elfogadtak-az-europai-unio-uj-mesterseges-intelligencia-szabalyozasat-687175>

²⁸ Papp Lázár: Miért félünk a mesterséges intelligenciától; <https://www.reformatus.hu/egyhaziunk/hirek/miert-felunk-a-mesterseges-intelligenciatol/>